

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Overzichtskaart	6
Algemene tips	8
Symbolen	9
De mooiste wandelingen in het Sauerland	10
GPS-Tracks	11
Wandelen in het Sauerland	12
De wegmarkeringen in het Sauerland	13
Inlichtingen en adressen	22

Rothaargebte

1	3.30 uur	Buttenberg – Helminghausen	26
2	4.30 uur	Brilon – bron van de Möhne – het kerkhof van Borberg	28
3	7.45 uur	Olsberg – Bruchhausen	30
4	4.30 uur	Bruchhausen – Langenberg, 843 m – Ochsenkreuz	33
5	4.00 uur	Ettelsberg – bron van de Diemel – Usseln	36
6	6.00 uur	Bron van de Ruhr – Assinghausen – Olsberg	39
7	6.15 uur	Siedlinghausen – Altastenberg – Nasse Wiese	42
8	5.45 uur	Niedersfeld – Küstelberg – Grönebach	44
9	3.00 uur	Winterberg – Ruhrquellenhütte	47
10	5.30 uur	Orketal – Alte Grimme, 751 m	50
11	4.00 uur	Weifetal – Langebruch – Heidkopf, 704 m	52
12	5.30 uur	Züschen – Ziegenhelle – Mollseifen	54
13	3.30 uur	Winterberg – Kahler Asten, 841 m	56
14	4.30 uur	Kahler Asten, 841 m – Langewiese – Lennetal	58
15	4.00 uur	Albrechtsplatz – Jagdhaus	60
16	6.45 uur	Schmallenberg – Wilzenberg, 658 m – Schanze	62
17	4.45 uur	Jagdhaus – Rhein-Weser-Turm – Hårdler	64
18	7.15 uur	Saalhausen – Alpenhaus – Oberhundem	66
19	2.30 uur	Gleierbrück – Rinsleyfelsen – Hoher Lehnberg	68
20	4.45 uur	Rhein-Weser-Turm – Habergheide – Albaumer Klippen	70
21	3.15 uur	Habergheide – Ginsberger Heide	72
22	3.30 uur	Didoll – Sackpfeife, 674 m	74
23	4.30 uur	Ginsberger Heide – Großenbach – Lahnhof	76
24	2 dagen	Lahnhof – Rodenbach – Dillenburg	78
25	3 dagen	Lahnhof – Fuchskaute, 656 m – Dillenburg	80
26	4.30 uur	Vorspanneiche – Altenberg – Kindelsberg, 618 m	84
27	4.45 uur	Welschen-Ennest – Engelsberg – Einsiedelei	86

Ebbegebergte

28	3.30 uur	Bilstein – Hohe Bracht, 588 m – Benolper Kreuz	88
29	6.30 uur	Biggensee	90
30	6.00 uur	Fürwige stuwdam – Quellental – Nordhelle, 663 m	92
31	1.45 uur	Nordhelle, 663 m	94
32	2.00 uur	Fürwige stuwdam – Nocken	96
33	1.45 uur	Stoltenberg – Grundlose – Rothenstein	98
34	3.00 uur	Vollme – Jubach stuwdam – Lüdenscheider Homert, 538 m	100
35	2.30 uur	Verse stuwdam – Niederholte – Aechtscheid	102
36	4.30 uur	Wellin – Hohe Molmert – Bommecketal	104

Lennegebergte/Homert

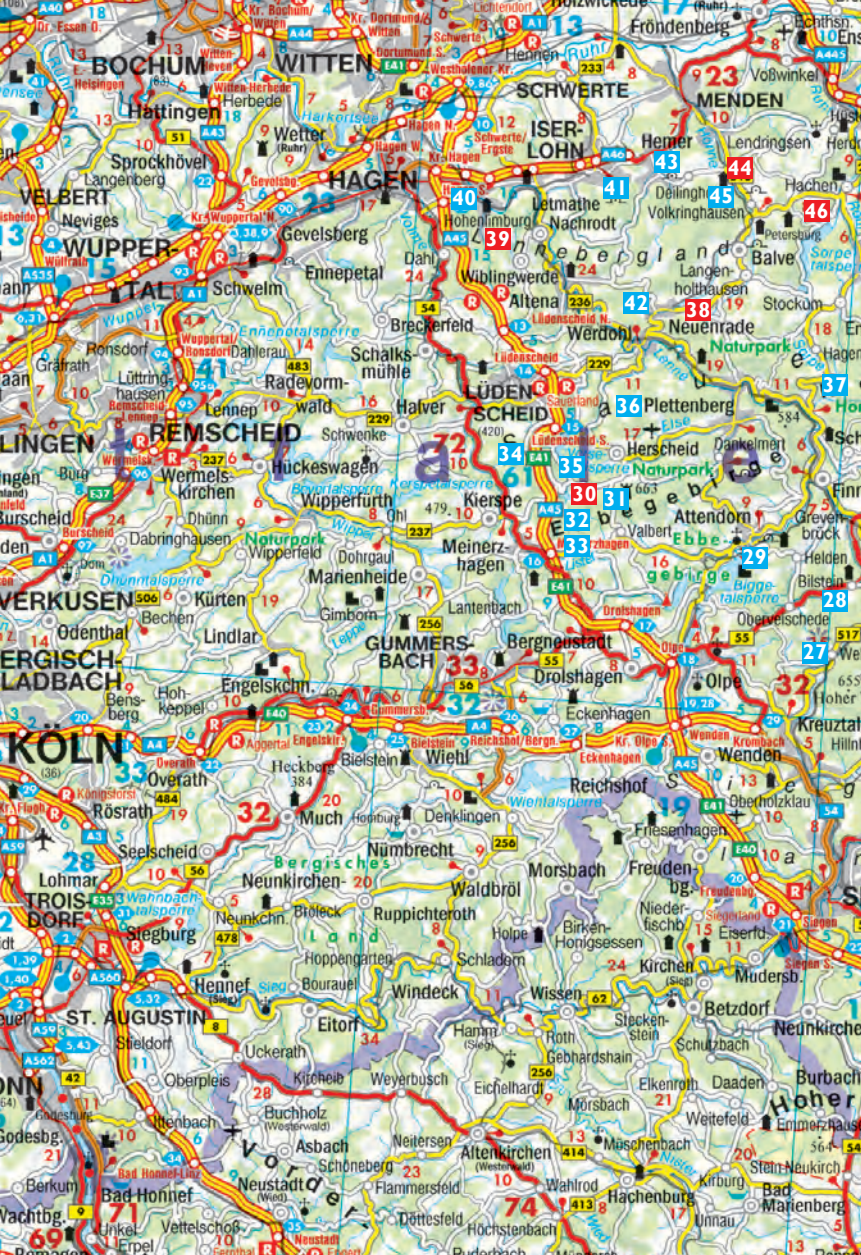
37	3.30 uur	Wildewiese – Schombergturm – Faulebutter	106
38	4.30 uur	Küntrop – Imberg – Reckenberg	108
39	4.15 uur	Hohenlimburg – Wiblingwerde – Altena	110
40	4.15 uur	Holthausen – Weißenstein – Hünenpforte	112
41	3.30 uur	Iserlohn – Danzturm – Wolfspatz	114
42	2.15 uur	Neuenrade – bron van de Hönne – Kohlberg, 514 m	116
43	1.00 uur	Heinrichshöhle – Felsenmeer	118
44	1.30 uur	Klusenstein – Burghöhle – Feldhofhöhle – Reckenhöhle	120
45	3.15 uur	Volkringhausen – Brockhausen	122
46	4.15 uur	Sorpedamm – Auf'm Stück – Amecker Damm	124

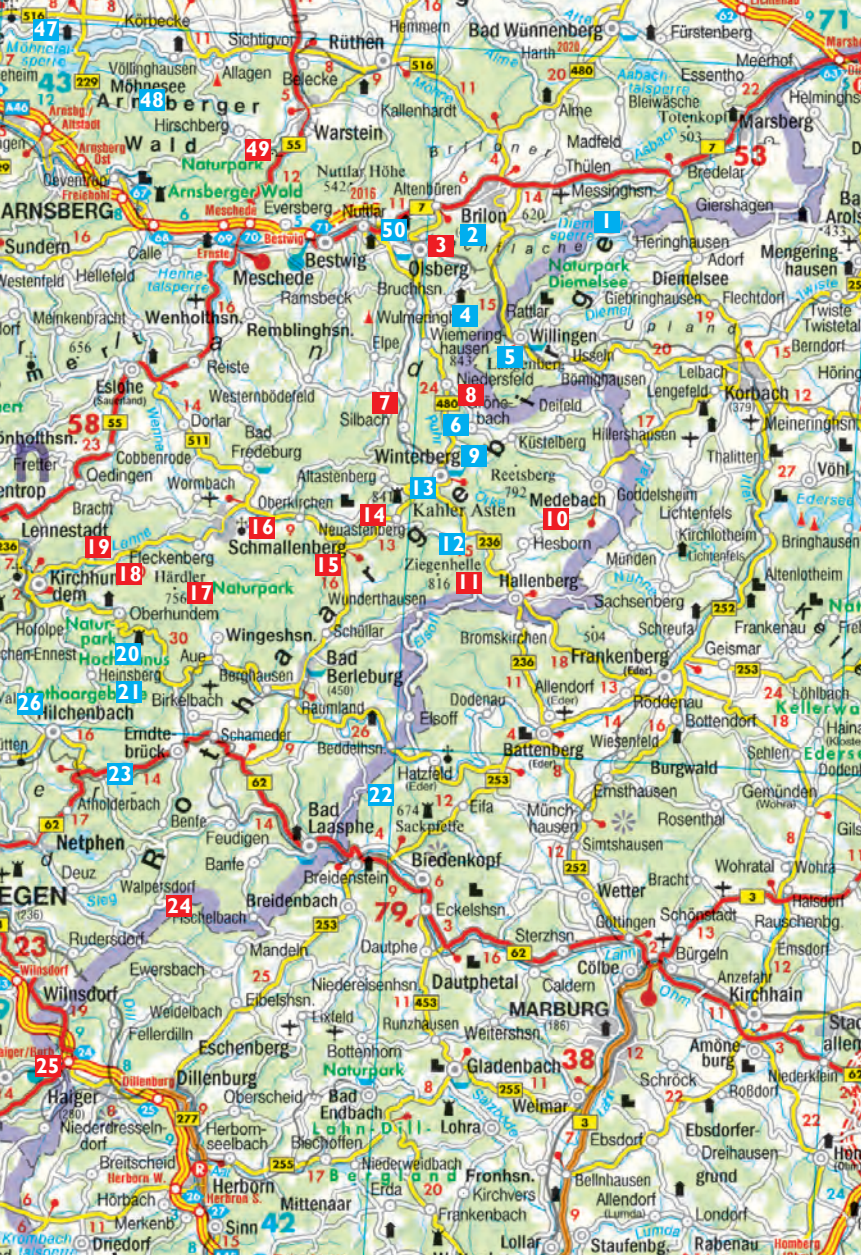
Arnsberger Wald

47	5.15 uur	Möhnetal stuwdam – Hevedamm – Neuhaus	126
48	3.45 uur	Neuhaus – Halletal – Eisenberg	128
49	7.30 uur	Hirschberg – Stimmstamm – Bilsteinhöhle	130
50	6.15 uur	Olsberg – Eversberg – Meschede	132

De Rothaarsteig	136
-----------------	-----

Register	144
----------	-----

Algemene tips

Zwaarte

De wandelingen volgen duidelijke wegen, paden en steile bergpaden. Naast verharde bospaden zijn er wegen en paden waar u af en toe loophulpmiddelen tegenkomt, zoals planken, knuppeldammen, rotstreden, balustrades etc. Aangezien het Sauerland een vrij laag gebergte is, vragen de beklimmingen weinig van uw conditie; de af te leggen afstand en hoogte-informatie is een indicatie van de conditie die van u wordt verwacht, zodat het wandelen leuk blijft.

De naamsvermelding van de wandelwegen en bestemmingen is over het algemeen zo goed, dat u geen of nauwelijks gevoel voor richting nodig heeft. Om de vereisten beter te kunnen beoordelen, worden de nummers voor de wandelingen gemarkeerd met verschillende kleuren. Deze worden als volgt verklaard:

Gemakkelijk Deze paden zijn goed aangegeven en op geen enkel punt geëxponeerd. De beklimmingen zijn meestal minder dan 400 meter boven de zeespiegel. De 'gemakkelijke' paden kunnen, als het weer het toelaat - geen onweersbui, geen storm, geen sneeuwval - meestal ook door onervaren wandelaars zonder risico worden bewandeld, op voorwaarde dat goede wandelschoenen worden gedragen: ook bij de 'gemakkelijke' wandelingen kunnen rotsachtige stukken en passages met vele boomwortels voorkomen en ze zijn in totaal niet geclassificeerd als promenades waar u met een kinderwagen kunt wandelen. Bij nat weer kunnen ook 'gemakkelijke' paden op enkele plekken of op hele stukken modderig zijn.

Tamelijk moeilijk deze wandelpaden zijn net als de 'gemakkelijke' paden goed aangegeven, maar hebben deels steile beklimmingen en afdalingen tot ongeveer 800 meter en volgen gedeeltelijk wortel- en rotsachtige, smalle paadjes en bergpaden, waarvoor u wandel- of bergervaring nodig heeft.

Duur van de wandelingen

De opgegeven tijden zijn exclusief rust- en fotopauzes; de basis is een gemiddelde van ongeveer 4 km/uur. Het aantal uren dat wordt aangegeven is slechts een vage aanwijzing: beklimmingen, luchtvochtigheid, temperatuur, de aard van het terrein afhankelijk van het seizoen, de weersgesteldheid en het weer (droogte, sneeuw, gladheid, doorweekte grond), de persoonlijke conditie, het rekening houden met een zwakkere partner en vele andere factoren bepalen de werkelijke wandeltijd.

Uitrusting

In het sneeuwrijke seizoen heeft u in het Sauerland een wandeluitrusting met de volgende fundamentele zaken nodig: lichte enkelhoge berg- of wandelschoe-

Symbolen

met bus/trein bereikbaar

eetgelegenheden onderweg

geschikt voor kinderen

plaats met eetgelegenheden

eetgelegenheden

schuilhut, schuilplaats

ingerichte parkeerplaats

tocht met kabelbaan

bergtop

pas, zadel / brug

kerk, kapel, bidzuil

burcht, kasteel, ruïne

archeologische plaats

uitkijktoren

grot, rotspoort

picknickplek

uitkijkplaats

bron

nen met profielzolen, rugzak, zonnebrandcrème, muts, bescherming tegen kou, regenkleding, kaart, eten en drinken; ook een mini-apotheek, bestaande uit pleisters, pincet, verband en andere dingen die u nodig heeft als u valt, mogen niet ontbreken. Afhankelijk van het seizoen is een middel tegen muggen aan te raden.

Uitzicht vanaf de zuidelijke helling van de Rehberg over het dal van Attendorn.

'Klimtocht' in de ban van de Bruchhauser Steine

De Borberg met een prachtig uitzicht op het Ruhrdal en de Rothaarsteig-klimvariant over de uitzichtrijke Ginsterkopf zijn de hoogtepunten van deze wandeling, waarbij de monumentale rotstorens van de Bruchhauser Steine bijna altijd zichtbaar zijn.

Beginpunt: De kerk in Olsberg, 338 m, in de Kirchstraße onder het station van Olsberg.

Hoogteverschil: 990 m.

Zwaarte: De oversteek van de Ginsterkopf vereist tredzekerheid, verder ver-

loopt de wandeling over (bos)paden die meestal gemakkelijk zijn.

Eten en drinken: Bruchhausen.

Variant: In plaats van de klimvariant over de Ginsterkopf kunt u ook op het hoofdpad van de Rothaarsteig blijven.

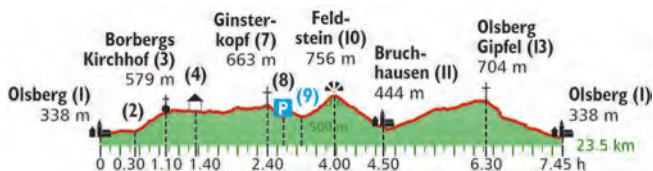
Vanaf de kerk in het Kneippkuuroord **Olsberg (1)** volgt u de geel gemarkeerde toegangsweg naar de Rothaarsteig op de Kirchstraße omhoog, u gaat rechtuit verder in de Borgbergstraße en de veldweg Kienegge naar een uitzichtrijk weidveld met uitzicht op de Bruchhauser Steine. Achter de splitsing **Eisenberg (2)** aan de spoorlijn loopt uw wandelpad het bos in en volgt een kruisweg naar het **kerkhof van Borberg (3)**, waar hij uitkomt op de rood gemarkeerde Rothaarsteig. Deze verlaat bij het hoge bergkruis de ringmuur, loopt in het bos op een aangenaam wortelpad omhoog en gaat uiteindelijk rechts verder over een bospad, dat u over de helling van de Borberg zachtjes naar beneden leidt naar de overdekte stenen stèle van **Antonius (4)** – hier moet zich in de middeleeuwen een oud scheidsgerecht hebben bevonden. Kort daarna ziet u tussen de

Blik vanaf de Bruchhauser Steine.

beukentakken door weer de Bruchhauser Steine. Bij de schuilhut in het **Schusterknapp-zadel (5)** gaat u rechts omhoog en bij het zijje bij de schuilhut in het brongebied van de Lüttmecke rechts op de helling van de Habberg naar de **afkapping van de klimvariant (6)**. Deze loopt (rood gemarkeerd) op een wortelachtig bospad heel steil omhoog en loopt na een korte afdaling weer omhoog naar een rotsrichel, waar u even moet klauteren. Dan gaat u over de met

Over het dak van het Waldecker Upland

Deze bergwandeling leidt met prachtige uitzichtpunten over de Ettelsberg, de panorama- en vrijetijdsberg van het natuurpark Diemelsee, naar de Neue Hagen, de hoogste bergheide van het Sauerland, en over de Uplandsteig naar de bron van de Diemel. Het uitgangspunt is Willingen, een kuuroord en geneeskrachtige Kneipp-badplaats in het natuurpark Diemelsee. Willingen is ook de belangrijkste wintersportplaats aan de Hessische zijde van het Rothaargebergte.

Beginpunt: Dalstation van de Ettelsberg kabelbaan, 590 m, in Willingen (Upland) aan de weg 'Zur Hoppecke 5', in de buurt van het treinstation. Bergstation, 830 m.

Eindpunt: Usseln, 610 m. Directe verbinding met de Uplandtrein naar Willingen (een station).

Hoogteverschil: 160 m stijgen, 380 m dalen.

Zwaarte: Meestal comfortabele bospaden.

Eten en drinken: Onderweg geen gelegenheid, Ettelsberghütte bij het bergstation, in Usseln.

Varianten: 1) Klim van Willingen naar het bergstation (50 min.).

2) U kunt de wandeling verkorten als u bij de aftakking bij de grenssteen, 753 m, over de toegangsweg tot de Rothaarsteig teruggaat naar het startpunt (afdaling van ongeveer 1.15 uur).

U gaat vanaf het **dalstation (1)** met de Ettelsberg-kabelbaan naar het **bergstation (2)**. Hier begint bij de **Ettelsberghütte** de uitzichtrijke bergheide op

Sparren op de heide op de top van de Ettelsberg, die veel overeenkomsten heeft met de heide op het Astenplateau en met de Neue Hagen.

een plateau op de top van de Ettelsberg. Het met het teken 'W6' gemarkeerde wandelpad duidt u de route naar Neue Hagen aan. In het bos aan de rand van de heide verheft zich de **Willinger Hochheideturm**, een klim- en uitkijktoren naast het reservoir, waar een rondweg omheen loopt die vooral bij zonsopgang populair is. Aan de zuidelijke rand van de heide loopt uw wandelpad het bos in, passeert een natuurpleid voor educatieve doeleinden (Kyrillpad) en bereikt de meersprong **Große Grube (3)** in het zadel tussen de Ettelsberg en de Hegekopf. Schuilhutten en banken nodigen uit om een pauze te nemen, de naam van het plaatsje is terug te voeren op het feit dat hier in 16e en 17e eeuw

